

УДК 347.764(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.60>

ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ І ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Файєр О.А.,*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри міжнародних відносин,**ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин**та туристичного бізнесу»**Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна**ORCID: 0000-0003-3193-3826*

Файєр О.А. Договір страхування професійної відповідальності в міжнародному публічному і приватному праві.

Актуальність дослідження зумовлена багатьма суспільно-правовими чинниками. Метою дослідження є формування комплексного підходу до розуміння контексту та юридичної необхідності договору страхування професійної відповідальності в міжнародному приватному праві, з одного боку та як інструменту посилення забезпечення економічної безпеки держави – з іншого.

Джерельною базою дослідження є насамперед чинне законодавство України, закони та підзаконні нормативно-правові акти, дослідження й порівняння яких вимагає системного підходу і різних методів дослідження.

Методологічною основою дослідження є сукупність наукових прийомів та методів наукового пізнання, включаючи діалектичний, історико-правовий, логіко-правовий, системно-структурний, метод прогнозування та порівняльне правознавство. Діалектичний метод надав можливості для аналізу наукових позицій щодо змісту та розвитку страхування професійної відповідальності. Історико-правовий метод допомагає вивчити генезис розвитку страхування в правових ситуаціях міжнародного приватного права, розвиток теоретичної наукової думки та законодавства. Системний та структурний методи допомогли уточнити зміст договорів страхування професійної відповідальності в контексті міжнародного публічного та приватного права.

У дослідженні, по-перше, робиться висновок, що за договором страхування професійної відповідальності одна сторона (страховик) у разі настання певної події (страхового випадку) зобов'язується виплатити страхове відшкодування вигодонабувачу, на користь якого укладено договір страхування (клієнт застрахованої особи та/або третя особа), а застрахована особа (особа, яка здійснює професійну діяльність) зобов'язується сплачувати страхові внески та виконувати інші умови договору страхування.

По-друге, зазначається, що договір страхування професійної відповідальності здатний допомогти у забезпеченні економічних інтересів громадян та суб'єктів господарювання, що є частиною національних інтересів України.

По-третє, встановлюється, що під час укладання та виконання договорів страхування професійної відповідальності з іноземним елементом, за відсутності згоди сторін щодо вибору права, яке має застосовуватися до договору, для забезпечення захисту майнових інтересів страхувальника за певних умов, наприклад, під час встановлення розміру та виду професійних ризиків, що передаються на страхування, доцільно застосовувати особистий закон фізичної особи-підприємця або закон «громадянства» суб'єкта господарювання – страхувальника.

Ключові слова: страхування професійної відповідальності, договір страхування професійної відповідальності, економічна безпека держави, міжнародне приватне право.

Faiier O.A. Professional liability insurance contract in international public and private law.

The relevance of the study is due to many socio-legal factors. The aim of the study is to form an integrated approach to understanding the context and legal necessity of professional liability insurance contract in international private law, on the one hand and as a tool to strengthen the economic security of the state on the other.

The source base of the study is primarily the valid legislation of Ukraine, laws and other regulatory legal acts, the study and comparison of which requires a systematic approach and various research methods.

The methodological basis of the study is a set of scientific techniques and methods of scientific knowledge, including dialectical, historical-legal, logical-legal, system-structural, method of forecasting

and comparative jurisprudence. Dialectical method has provided opportunities to analyse scientific positions regarding the content and development of professional liability insurance. Historical-legal method helps to study the genesis of the development of insurance in legal situations in international private law, the development of theoretical scientific thought and legislation. Systemic and structural methods have helped to clarify the content of the professional liability insurance contracts in the context of international public and private law.

The study, first of all, concludes that under a professional liability insurance contract, one party (the insurer), in case of a certain event occurrence (insured event), undertakes to make an insurance compensation to the beneficiary in whose favour the insurance contract has been concluded (the insured's client and/or a third party)), and the insured (a person performing professional activities) undertakes to pay insurance premiums and comply with other terms of the insurance contract.

Then, it is noted that a professional liability insurance contract can help ensure the economic interests of citizens and business entities, which is part of the national interests of Ukraine.

Finally, it is noted that when concluding and implementing professional liability insurance contracts with a foreign element, in the absence of agreement of the parties on the choice of law to be applied to the contract, to ensure the protection of the property interests of the insured under certain conditions, for example, when establishing the size and type of professional risks activities transferred to insurance, it is appropriate to apply the personal law of a sole-proprietor or the law of 'nationality' of a business entity – the insured.

Key words: professional liability insurance, professional liability insurance contract, international private law, national economic security.

Постановка проблеми. У зв'язку зі світовою економічною кризою зростає роль фінансових інструментів забезпечення економічної безпеки країни, яких існує величезна кількість. Розгляд страхування як інструменту забезпечення економічної безпеки держави як на національному, так і на міжнародному рівнях не є традиційним для науки міжнародного публічного права, однак все частіше виникає потреба в критичному вивченні сформованої практики застосування системи страхування для забезпечення перш за все саме економічної безпеки держави.

Мета дослідження. Формування комплексного підходу до розуміння контексту та юридичної необхідності договору страхування професійної відповідальності в міжнародному приватному праві, з одного боку та як інструменту посилення забезпечення економічної безпеки держави – з іншого.

Стан опрацювання проблематики. Необхідно відзначити, що питання, які досліджуються в наукових роботах щодо страхування професійної відповідальності і його місця в правовому полі, вимагають додаткового опрацювання. Наприклад, Л.Ю. Чекмарьова досліджує проблеми страхування професійної відповідальності адвокатів, надає визначення професійної відповідальності адвоката та розкриває особливості страхування професійної відповідальності адвокатів [6]. Н.В. Вороніна розглядає в своїх наукових роботах загальні питання професійної відповідальності і порівнює її з цивільно-правовою відповідальністю, приділяє увагу визначенню вигодонабувача за договором страхування професійної відповідальності [1].

Отже, сучасні наукові дослідження розкривають суть та місце страхування професійної відповідальності переважно в системі національного права. На нашу думку, страхування професійної відповідальності може бути інструментом забезпечення економічної безпеки держави як на національному, так і на міжнародному рівні і ці питання потребують детального дослідження, розуміння правової природи і значення цього виду страхування як в системі міжнародного публічного права, так і в системі міжнародного приватного права, щоб досягти мети повноцінного використання такого інструменту в захисті економічної безпеки держави на всіх рівнях.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека держави – це такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально-орієнтований розвиток країни у цілому, достатній економічний та оборонний потенціал за найнесприятливіших варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів. Отже, робимо висновок, що це такий стан економіки, в якому економічні інтереси особистості, суспільства, держави, регіону або підприємства надійно захищені від внутрішніх і зовнішніх загроз. Більш того, відповідно до Закону України «Про національну безпеку», економічні інтереси громадян та суб'єктів господарювання є частиною національних інтересів України [3].

Елементами механізму забезпечення економічної безпеки є суб'єкти, об'єкти та інструменти впливу. Суб'єктом механізму є особа, яка впливає на певні процеси та явища, які в свою чергу є об'єктами впливу, за допомогою певної сукупності інструментів з метою досягнення стану безпеки економічної системи. При цьому суб'єктами впливу можуть бути всі суб'єкти економіки, а саме:

держава в особі своїх органів управління, юридичні та фізичні особи. Необхідно відзначити, що національна економічна безпека досягається лише за умови захищеності всіх рівнів економіки. В даний час виділяється величезна кількість інструментів досягнення економічної безпеки держави, серед яких можна виділити наступні: фінансові, інвестиційні, податкові, соціальні, зовнішньоекономічні тощо.

Сьогодення показує, що як в системі міжнародного публічного права, так і в системі міжнародного приватного права, серед найефективніших інструментів захисту інтересів фізичних, юридичних осіб і, навіть, держави, можна виділити саме систему страхування.

Договір як підстава страхового зобов'язання в міжнародному приватному праві є видом правомірної дії. Окрім того, договір є найпоширенішою підставою для виникнення більшості міжнародних приватноправових зобов'язань.

Згідно зі статтею 89 Закону України «Про страхування», предметом договору страхування є передача страхувальником за плату ризику, пов'язаного з об'єктом страхування, страховику на умовах, визначених договором страхування або законодавством України [4].

Спробуємо виокремити види страхування, які мають найбільше значення для держави та забезпечення її економічної безпеки, в залежності від предмета страхування, а саме: медичне страхування; страхування від нещасних випадків; страхування життя; страхування майна юридичних і фізичних осіб; страхування фінансових ризиків; страхування будівельно-монтажних ризиків; страхування кібер-ризиків (кібер-відповідальності); страхування професійної відповідальності тощо.

В цьому дослідженні приділяється увага страхуванню професійної відповідальності як інструменту забезпечення економічної безпеки держави як на національному, так і на міжнародному рівнях, як в системі міжнародного публічного права, так і в системі міжнародного приватного права.

Зазвичай страхування професійної відповідальності більш запитано в тих професіях, де професійні помилки здатні нанести суттєву шкоду життю, здоров'ю або майну третіх осіб. Професійна діяльність страхувальників за договором страхування професійної відповідальності у більшості випадків характеризується переважно розумовою працею, яка заснована на отриманій вищій освіті та відповідних стажуваннях, і необхідністю відповідати вимогам кодексів професійної етики або іншим етичним принципам. Тому, найрозповсюдженішими видами страхування професійної відповідальності є: страхування професійної відповідальності медичних працівників; страхування професійної відповідальності нотаріусів; страхування професійної відповідальності адвокатів; страхування професійної відповідальності архітекторів та проектувальників; страхування професійної відповідальності аудиторів; страхування професійної відповідальності арбітражних керуючих; страхування професійної відповідальності оцінювачів. Безумовно цей перелік не є вичерпним.

Окремо зауважимо, що досліджуючи страхування професійної відповідальності, професійна діяльність розглядається як вид діяльності юридичних та фізичних осіб, які відповідають професійним та іншим вимогам, визначеним чинним законодавством, зміст якої складається з надання послуг та/або виконання робіт, професійні помилки яких можуть завдати шкоду третім особам.

Професійна діяльність співвідноситься перш за все із затратами осіб, які її здійснюють, спеціальних зусиль, пов'язаних з перетворенням визначеного об'єкта, здійснених на основі існуючих повноважень, у колі відповідних процедур та для досягнення поставлених тими чи іншими суспільними відносинами цілей. Саме тому поняття «професійна діяльність», яке наділене якісними та кількісними ознаками, повинно відображати її інтелектуальну сторону, активний, особистісний момент та процес виконання суб'єктом визначених дій в рамках наданого йому відповідного статусу, який є необхідним для реалізації та застосування його професійних знань та умінь, для забезпечення впровадження відповідної професійної діяльності в життя. Професійна діяльність – це реальне, а не абстрактне явище. Це те, що при належному стані та інтенсивності забезпечує дію суспільно-правової системи, а при неналежному стані губить її. Виходячи з аналізу чинного законодавства України, суб'єктом професійної діяльності може бути фізична особа, фізична особа – підприємець або юридична особа.

Отже, розглянемо особливості договору страхування професійної відповідальності та з'ясуємо місце цього договору в системі договорів, яка здатна допомогти забезпечити економічну безпеку держави. Очевидно, що за критерієм спрямованості результату договір страхування професійної відповідальності класифікується як договір, спрямований на страхування. Подальші правові характеристики договору страхування професійної відповідальності вказують на те, що він є: двостороннім, ризиковим, у більшості випадків реальним, хоча в окремих випадках може бути консенсуальним, оплатним, безкоштовним або обов'язковим, визначеним.

Враховуючи положення статті 979 Цивільного кодексу України [5] та статті 89 Закону України «Про страхування» [4], визначено, що за договором страхування професійної відповідальності одна сторона (страховик) у разі настання певної події (страхового випадку) зобов'язується ви-

платити страхове відшкодування вигодонабувачу, на користь якого укладено договір страхування (клієнт страхувальника та/або третя особа)), а страхувальник (особа, яка здійснює професійну діяльність) зобов'язується сплачувати страхові внески та виконувати інші умови договору страхування.

Договір страхування професійної відповідальності завжди укладається на користь третьої особи, а саме: вигодонабувача, яким може бути як клієнт страхувальника, так і третя особа, яка постраждала внаслідок професійних помилок особи, яка здійснює професійну діяльність. В залежності від кількості вигодонабувачів за договором страхування професійної відповідальності, страхування може застосовуватися тільки до конкретно визначеної особи (вигодонабувача) за договором страхування від невиконання або неналежного виконання страхувальником своїх професійних обов'язків при виконанні робіт та наданні послуг або до необмеженого кола осіб (вигодонабувачів) від невиконання або неналежного виконання страхувальником своїх професійних обов'язків при виконанні робіт та наданні послуг. Правовою підставою для призначення третіх осіб вигодонабувачами у страхуванні може бути норма статті 90 Закону України «Про страхування» [4].

Слід зазначити, що юридичні факти, що визначають настання страхового випадку, зосереджені виключно у сфері професійних обов'язків страхувальника; вони не зумовлені жодними зовнішніми факторами. Настання страхового випадку у страхуванні професійної відповідальності залежить виключно від суб'єктивних факторів – дій чи бездіяльності застрахованої особи – особи, яка здійснює професійну діяльність, та її працівників, тому важливо чітко визначити в договорі страхування професійної відповідальності, дії та бездіяльність особи, яка здійснює професійну діяльність, результати яких можуть призвести до виплати страхового відшкодування.

З метою захисту інтересів застрахованих осіб та вигодонабувачів, страховий випадок за договором страхування професійної відповідальності у більшості випадків встановлюється не рішенням суду, а насамперед діями страховика шляхом проведення експертиз, залучення спеціалістів, опитувань з питань професійних помилок, допущених застрахованим, та проведення інших дій, що мають значення з точки зору страховика для визнання страхового випадку.

Зазначаємо, що вкрай необхідно під час укладання та виконання договорів страхування професійної відповідальності з іноземним елементом розуміти, яке право застосовується до договору, оскільки сторонами договору – страховиком та страхувальником – може бути іноземний елемент, а саме: іноземний суб'єкт господарювання (страховик або страхувальник), іноземний фізична особа-підприємець (страхувальник), об'єкт договору страхування професійної відповідальності безпосередньо пов'язаний з територією іноземної держави. Більш того, договір страхування професійної відповідальності має сприяти забезпеченню економічних інтересів громадян та суб'єктів господарювання, що є частиною національних інтересів України.

Відповідно до статті 44 Закону України «Про міжнародне приватне право» [2], якщо сторони не домовилися про вибір права, що підлягає застосуванню до договору страхування професійної відповідальності, стороною, яка зобов'язана здійснити виконання, що має вирішальне значення для змісту договору, є страховик. Однак, на нашу думку, щодо договорів страхування професійної відповідальності з іноземним елементом для забезпечення захисту майнових інтересів страхувальника за певних умов, наприклад, під час встановлення розміру та виду ризиків професійної діяльності, що передаються на страхування, доцільно буде застосовувати особистий закон фізичної особи-підприємця або закон «національності» суб'єкта господарювання – страхувальника.

Висновки. За договором страхування професійної відповідальності одна сторона (страховик) у разі настання певної події (страхового випадку) зобов'язується виплатити страхове відшкодування вигодонабувачу, на користь якого укладено договір страхування (клієнт страхувальника та/або третя особа)), а страхувальник (особа, яка здійснює професійну діяльність) зобов'язується сплачувати страхові внески та виконувати інші умови договору страхування. Договір страхування професійної відповідальності завжди укладається на користь третьої особи, а саме: вигодонабувача, яким може бути як клієнт застрахованого, так і третя особа, яка постраждала внаслідок професійних помилок особи, що здійснює професійну діяльність. Страховий випадок за договором страхування професійної відповідальності у більшості випадків визначається діями страховика. В договорах страхування професійної відповідальності з іноземним елементом для забезпечення захисту майнових інтересів застрахованого за певних умов, наприклад, під час встановлення розміру та виду ризиків професійної діяльності, що передаються на страхування, доцільно буде застосовувати особистий закон фізичної особи-підприємця або закон «національності» суб'єкта господарювання – застрахованого, як це визначено в чинному законодавстві.

Система страхування взагалі, і страхування професійної відповідальності, зокрема, як інструмент забезпечення економічної безпеки держави, як на національному, так і на міжнародному рівнях, звісно, не може забезпечити захист економічних інтересів усіх учасників життєдіяльності

суспільства в повному обсязі, але ефективність передачі частини ризиків, як в публічних сферах такої діяльності, так і в приватних, професійним учасникам страхового ринку є вже доведеною, насамперед, практикою страхових компаній іноземних держав, що може бути актуальним та застосовним у діяльності страхових компаній в Україні, зокрема саме для забезпечення економічної безпеки нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вороніна Н.В. До питання щодо правової природи страхування професійної відповідальності. *Прикарпатський науковий вісник*. Випуск 1 (26). 2019. С. 84–87.
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
3. Про національну безпеку: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
6. Чекмарьова Л.Ю. Правова природа страхування професійної відповідальності адвоката. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 6. Том 3. 2017. С. 134–137.